

RELAȚIILE POLITICO-DIPLOMATICE ALE LUI IOAN ZÁPOLYA¹ CU VENEȚIA

de Florina CIURE

În vara anului 1526, Soliman Magnificul (1520-1566), secondat de Ibrahim Pașa, a condus armata otomană în Ungaria și, la 29 august, pe câmpia de la Mohács, a provocat o înfrângere decisivă forțelor ungurești, în cursul bătăliei pierzându-și viața regele Ludovic al II-lea, victoria trupelor sultanului având drept consecință prăbușirea Regatului Sf. Ștefan. Revenirea sultanului la Constantinopol a însemnat începutul unui lung conflict pentru coroana ungară, cei doi pretendenți care se socoteau moștenitorii legitimi ai drepturilor defunctului rege încercând fiecare să își legitimeze succesiunea la tronul Ungariei.

Ferdinand de Habsburg, fratele împăratului Carol Quintul (1516-1556) și soț al Anei Jagellona, și Ioan Zápolya, voievod al Transilvaniei, au fost numiți regi de două Diete diferite. Cel dintâi a fost încoronat, la 10 noiembrie 1526, Ioan Zápolya de către Dieta din vechea capitală ungară de la Székesfehérvár (Alba Regia)², Ferdinand de Habsburg fiind ulterior numit rege de către o Dietă reunită la Bratislava la 17 decembrie, același an³. Aceste importante evenimente din Europa Centrală au avut un mare ecou la Veneția, mai ales că Serenissima era interesată în mod direct de evenimentele care priveau doi dintre tradiționalii săi adversari în zona balcanică: Imperiul Otoman și Regatul Ungariei. Această atenție deosebită este oglindită de numeroasele surse contemporane păstrate în fondurile documentare din arhivele câtorva magistraturi de seamă ale Republicii Sf. Marcu și conservate acum în Arhiva de Stat din Veneția⁴. Bogatele informații referitoare la disputa pentru coroana ungară, culese din diverse fonduri arhivistice, subliniază interesul direct al venețienilor față de evoluțiile acestui conflict, căci Serenissima parcurgea în perioada 1526-1530 o etapă de expectativă: temându-se de prepotența și hegemonia continentală a Habsburgilor austro-spanioli și conștientă de faptul că nu posedă forțe suficiente pentru a se opune tendințelor expansioniste ale Casei de Austria, Veneția a încercat să contrabalanseze această îngrijorătoare amenințare prin menținerea unor raporturi cordiale cu Poarta.

Marco Minio, reprezentantul Veneției la Constantinopol, era informat cu promptitudine de către *Consiglio dei Dieci* despre evenimentele din Ungaria: „Perciò che, come si è noto, l'arciduca d'Austria suo fratello è sta electo Re di Boemia havendo li oratori di quel Regno datali obedientia, et lui dover andarsi, sono in per far il similo per quel si dice, li moravi, et slesi; siamo anche advisati che alcuni baroni di Hungaria, redotti in Posonio, lo hanno eletto Re di Hungaria, o ben per avanti, come si è noto, havessimo adviso, che un altro numero

¹ Ioan Zápolya, voievod al Transilvaniei (1510-1526) și rege al Ungariei (1526-1540).

² Anton E. Dörner, *Transilvania între stabilitate și criză (1457-1541)*, în *Istoria Transilvaniei*, vol. I, (până la 1541), coordonatori: Ioan-Aurel Pop și Thomas Năgler, Cluj-Napoca, 2003, p. 325.

³ I.-A. Pop, *Voievodatul Transilvaniei în timpul crizei Regatului Ungariei din prima jumătate a secolului al XVI-lea*, în *Istoria României – Transilvania*, vol. I, Cluj-Napoca, 1997, p. 514-515; referitor la această problemă vezi Gabor Barta, *An d'illusions (Notes sur la double élection de rois après la défaite de Mohács)*, în *Acta Historica*, XXIV, 1978, p. 1-40; Cristian Luca, *Documente italiene inedite privind relațiile politice ale lui Ioan Zápolya cu Ferdinand I de Habsburg*, în *Sargeția*, XXVII/1, 1997-1998, p. 473-484 și Octavian Tătar, *Disputa pentru coroana Ungariei dintre Ferdinand și Zápolya (1526-1540)*, în *Sargeția*, XXVII/1, 1997-1998, p. 485-509.

⁴ Vezi F. Ciure, *Nuove fonti veneziane riguardanti la contesa per il trono dell'Ungheria tra Ferdinando d'Asburgo e Giovanni Zápolya (1526-1538)*, în *Quaderni della Casa Romana di Venezia*, nr. 3, 2003, p. 51-72.

di prelati baroni et Signori di Hungaria, redotti in Albaregal, hanno eletto et coronato Re di Hungaria il vayvoda di Transylvania, con il modo e forma come direttamente elezer di solito li Re di Hungaria”⁵.

Ferdinand de Habsburg a încercat să-și consolideze poziția prin mijloace militare, declarând război lui Ioan Zápolya, cel care controla cea mai mare parte a Regatului Ungariei. După alegerea ca rege al Ungariei, Ioan Zápolya, fostul voievod al Transilvaniei, a inițiat o campanie diplomatică în vederea obținerii recunoașterii internaționale a alegerii sale și a inițierii unor raporturi mai strânse cu Anglia, Franța, cu Sf. Scaun și Republica venețiană⁶. Dacă regele Franței, Francisc I, i-a răspuns cu promptitudine, Veneția a fost mai rezervată, fiind constrânsă la o politică de echilibru între două blocuri antagonice și interesată de menținerea raporturilor sale economice cu Levantul, căutând să nu intre în orbita germană și în același timp să mențină relații de bună prietenie cu otomanii.

La numai o săptămână de la încoronare, Zápolya a trimis o scrisoare dogelui Andrea Gritti, epistolă care i-a fost înmănată acestuia de către solul Francesco da Fiume, episcop de Segna (Senj), la 14 decembrie. Zápolya îl informa pe doge asupra faptului că fusese ales rege, exprimându-și convingerea că această alegere era agreată de Veneția, căci predecesorii săi și Serenisima întreținuseră relații de prietenie, pe care el intenționa să le perpetueze și să le consolideze. După ce a expus prin viu grai evoluția evenimentelor recente din Ungaria, ambasadorul regelui Ungariei a reiterat intențiile lui Ioan Zápolya de a consolida relațiile politice ungaro-venețiene, scop în care se arăta dispus să primească la curtea sa doi ambasadori permanenți ai Serenisimei, și de a încuraja schimburile de mărfuri între regat și Signorie⁷.

Autoritățile centrale venețiene au răspuns cu prudență trimisului lui Ioan Zápolya, deși acesta a rămas în orașul lagunar timp de două luni, de la finele anului 1526 și până la începutul anului următor, încercând astfel să pună bazele unor raporturi de durată între cele două state. La întoarcerea de la Roma a ambasadorului, după ce primiseră informații certe relative la consensul papei pentru alegerea noului rege al Ungariei, episcopului Francesco da Fiume i-a fost înmănată o scrisoare din partea dogelui în care acesta își exprima în mod formal satisfacția pentru alegerea lui Ioan Zápolya, cerându-i să cultive nu numai bunele raporturi bilaterale dar și să impulsioneze relațiile comerciale ungaro-venețiene întrerupte temporar datorită vremurilor tulburi⁸. Se avea în vedere în primul rând exportul de bovine din pusta maghiară către orașul lagunar, activitate comercială care intrase într-o criză prelungită încă de la începutul secolului, întrucât Dieta ungară blocase exporturile iar unii negustori venețieni părăsiseră orașele amenințate de către otomani.

Ioan Zápolya a depus eforturi constante spre a susține dezvoltarea comerțului extern al Ungariei, contribuind la reluarea și intensificarea progresivă a schimburilor de mărfuri între Ungaria și orașul lagunar⁹. Senatul venețian îl recunoștea în cele din urmă pe Ioan Zápolya ca rege al Ungariei, însă, în ciuda solicitărilor ambasadorului francez Antonio Rincon aflat la Buda pentru a încheia un acord de colaborare și a oferi subsidii fostului voievod al Transilvaniei, a decis să nu trimită un reprezentant diplomatic în capitala ungară¹⁰. Chiar dacă nu i-a oferit ajutor lui Ioan Zápolya, Veneția a intervenit în favoarea acestuia pe

⁵ Archivio di Stato di Venezia (în continuare: ASV), *Consiglio dei X. Parti Secrete*, fz. [filza=pachetul] 1, doc. nenumărat.

⁶ Camil Mureșanu, *Transilvania după prăbușirea Regatului ungar*, în *Istoria românilor*, vol. IV, *De la universalitatea creștină către Europa „patriilor”*, coordonatori: Ștefan Ștefănescu și C. Mureșanu, București, 2001, p. 504.

⁷ *Diarii di Marino Sanuto (MCCCCXCVI-MDXXXIII) dall'autografo marciano ital. CL. VII CODD. CDXIX-CDLXXVII*, ediție îngrijită Rinaldo Fulin, Federico Stefani, Nicolò Barozzi, Guglielmo Berchet, Marco Allegri [Veneția, 1879-1902] (în continuare: M. Sanuto, *I Diarii ...*), t. XLIII, col. 444-445.

⁸ Magda Jászay, *Venezia e Ungheria la storia travagliata di una vicinanza*, Martignaco, 2004, p. 250-251.

⁹ *Ibidem*, p. 251.

¹⁰ Carla Coco, Flora Manzonetto, *Da Mattia Corvino agli Ottomani: rapporti diplomatici tra Venezia e l'Ungheria, 1458-1541*, Veneția, 1990, p. 87.

cale diplomatică. Imediat după alegerea lui Ferdinand de Habsburg de către Dieta de la Bratislava, autoritățile centrale ale Serenisimei i-au ordonat ambasadorului venețian care se afla în drum spre capitala Imperiului Otoman să exprime consimțământul Republicii pentru alegerea lui Ioan Zápolya în cazul în care marele vizir Ibrahim Pașa ar fi adus în discuție problema succesiunii la tronul ungar, subliniind astfel temerile Signoriei față de tendința Casei de Austria de a-și extinde dominația în Europa Centrală și Răsăriteană. Republica venețiană, aflată în război cu imperialii, avea o motivație la fel de îndreptățită ca cea a Porții spre a sprijini alegerea la tronul Ungariei a fostului voievod al Transilvaniei. Astfel, când în iulie 1527 armata lui Ferdinand de Habsburg a declanșat ostilitățile împotriva lui Ioan Zápolya, acesta din urmă nu era în măsură să opună o rezistență serioasă trupelor imperiale, iar Signoria s-a folosit de toată influența de care beneficia pe lângă marele vizir cu scopul de a obține de la sultan sprijin militar pentru fostul voievod al Transilvaniei¹¹. Veneția îl sprijinea indirect pe Ioan Zápolya și în 1528 când transmitea informații asupra conflictului pentru tronul ungar atât otomanilor, cât și regelui polonez, Sigismund¹².

În august 1527 Ioan Zápolya l-a trimis într-o misiune secretă la Veneția pe prelatul de origine italiană Giovan Battista Bonzagno¹³, prepozit de Oradea. Sanudo scria că scopul acestei misiuni era: „quel suo re Zuane voria aiuto di danari da questo Stado per poter resister contra l'Archiduca, perché di zente a cavallo et a piedi ne ha quanti el vol, offerendo a questo Dominio dar la tratta di la carne”¹⁴. Rezultă că Ioan Zápolya avea nevoie de resurse financiare pentru a rezista ofensivei lui Ferdinand de Habsburg, deoarece nu ducea lipsă de cavalerie și pedestrime, lichiditățile necesare putând fi obținute din exporturile de bovine din Ungaria la Veneția. Serenisima l-a sfătuit pe rege să se adreseze Porții în vederea obținerii ajutorului necesar în confruntarea cu imperialii, asigurându-l că otomanii erau dispuși să îi ofere sprijinul. Totodată, autoritățile centrale venețiene l-au informat pe bailul de la Constantinopol de răspunsul care fusese transmis lui Ioan Zápolya, adăugând că dețineau date certe despre faptul că sultanul intenționa să îl susțină pe acesta în disputa pentru tronul ungar¹⁵.

Veneția întâmpina dificultăți în aprovizionarea cu vite, mai ales pe timp de război, datorită nesiguranței drumurilor sau închiderii unor rute comerciale, astfel încât Bonzagno a propus și în 1528 acordul de colaborare economică ungaro-venețiană și a reiterat solicitarea de a fi trimis un ambasador venețian la curtea regelui Ioan Zápolya. Insistența lui Zápolya era datorată dificilei situații interne, având în vedere că în iunie 1527 Habsburgii inițiaseră preparative pentru declanșarea unei noi campanii militare prin care urmăreau să încline decisiv balanța în favoarea lor. Încă din luna februarie diplomatul venețian de la Constantinopol a fost înștiințat cu privire la pregătirile Habsburgilor și la intenția lui Ferdinand de Habsburg: „Pur al presente si intende per diversi vie, come non dubitemo, debba il tutto che [sia] pervenuto a notizia di quella Onorata Porta: che in modo il vayvoda sta rebatuto, et produttosi in Transilvania con tante forze il principe Ferdinando haver acquistà bona parte de la Hungaria, che habbino per certo che per diverse parte di Alemagna, per ordini del Imperator suo fratello, si fa[nno] gran preparazioni per la guerra, et de fanti et de cavallij, artelarie et munitione”, cerându-i-se să acționeze pentru „provveder che tali desiderij del Imperator, et del principe suo fratello, no[n] sortira[nno] effetto, et tal per tanto coloro et espedito remedio che si possa fare e non lassar che el ditto principe Ferdinando fermi il piede in Hungaria [...], cerchierete di operar che l' Magnifico

¹¹ M. Jászay, *op. cit.*, p. 252-253.

¹² Gyula Rázsó, *Buda, Vienna e Venezia: i problemi militari e politici del rapporto tra Europa e i Turchi (1521-1532)*, în *Rapporti veneto-ungheresi all'epoca del Rinascimento*, volum îngrijit de Tibor Klaniczay, Budapesta, 1975, p. 274.

¹³ Familia Bonzagno locuia la Arezzo; Sanudo confirmă prezența diplomatului în orașul lagunar, unde acesta a rămas o lungă perioadă de timp (M. Sanuto, *I Diarii ...*, t. XLVII, col. 217, col. 392; vezi și C. Coco, F. Manzoni, *Da Mattia Corvino agli Ottomani ...*, p. 104).

¹⁴ M. Sanuto, *I Diarii ...*, t. XLVI, col. 8-9.

¹⁵ M. Jászay, *op. cit.*, p. 253.

Imbraim Bassà ricordi al predicto Serenissimo Gran Signor ad far cetera provvisione per tagliar tal premorosi disegni del Imperator et de suo fratello, per quella via et modo che alla sapienza di Sua Magnificenza parerà, et sappia tutto cum prestezza, per non darli tempo, il che potrià esser causa che far succeder li loro disegni¹⁶.

Trupele imperiale conduse de Nicola von Salm și de alți nobili au obținut în scurt timp câteva victorii, în august cucerind Buda și determinându-l pe Ioan Zápolya să se retragă¹⁷. *Consiglio dei Dieci* l-a informat despre evoluția evenimentelor pe reprezentantul său diplomatic de la Constantinopol, la 19 septembrie 1527: „[...] l'archiduca essendo intimo nel paese de Hungaria, cum esercito di circa 16 mila persone fra a piedi et a cavallo, non haver havuto contrasto alcuno, salvo a Strigonia et Plitemburg, castelli sopra il Danubio, il qual loro de Plitemburg havendo fatta maior resistentia di Strigonia tutti quelli vi erano dentro furono tagliati a pezzi; et che alli 19 del preferito ditto arciduca era intrato in Buda senza contrasto [...]”¹⁸. Partizanii lui Ioan Zápolya au pus înfrângerea pe seama unor baroni și prelați „care nu și-au trimis oamenii cum le era datorita, nici n-au vrut să vină, dîmpotrivă mulți dintre ei au mers în proprie persoană la inamicul domnului lor și al patriei lor”¹⁹, după cum scria contele Cristofor Frangipane în scrisoarea trimisă patricianului venețian Giovanni Antonio Dandolo.

Campania trupelor ferdinandiste a continuat spre Eger și Strigoniu, în bătălia de la Tokay din 27 septembrie 1527 Zápolya a fost din nou înfrânt și nevoit să se refugieze în Polonia²⁰. De aici, l-a trimis pe Ieronim Laski la Constantinopol pentru a solicita sprijin sultanului Soliman. Ajuns în capitala otomană, diplomatul polonez a știut să-și atragă simpatia unor persoane de încredere ale sultanului: Alvise²¹ Gritti și marele vizir Ibrahim Pașa. Alvise, fiul dogelui Andrea Gritti²², născut și crescut la Constantinopol, a fructificat cu inteligență patrimoniul patern și poziția datorată ilustrei sale descendențe, devenind un personaj foarte puternic și influent la Poartă. Lasky s-a prezentat la Alvise Gritti cu o scrisoare de recomandare din partea regelui, lăsând să se înțeleagă în discuțiile cu fiul dogelui că avea să i se ofere acestuia o recompensă substanțială pentru serviciile oferite²³. Alvise, intuind avantajele materiale care decurgeau din sprijinirea lui Ioan Zápolya, a ajuns la un acord cu trimisul acestuia și, în schimbul unei rente anuale de circa 4.000 ducăți și a unor beneficii ecleziastice ale unui episcopat din Ungaria, a mijlocit întâlnirea dintre Ieronim Laski și marele vizir Ibrahim Pașa.

Datorită medierii lui Gritti, la sfârșitul lui februarie 1528 sultanul l-a acceptat pe Ioan Zápolya ca vasal al său și i-a acordat titlul de rege al Ungariei²⁴. Informat despre reușita negocierilor, Ioan Zápolya l-a numit pe Alvise Gritti în calitate de reprezentant al său la Poartă. Autoritățile de la Veneția au primit cu satisfacție vestea sprijinului oferit de Gritti lui Zápolya și au apreciat faptul că puteau beneficia de serviciile prețioase ale fiului nelegitim al dogelui pentru a-l determina pe marele vizir Ibrahim Pașa²⁵ să declanșeze campania împotriva Habsburgilor. Totuși, autoritățile centrale venețiene erau neliniștite de faptul că Alvise Gritti acționase din proprie inițiativă, în calitate de simplu cetățean, implicându-se

¹⁶ ASV, *Consiglio dei X. Parti Secrete*, fz. 2, doc. nenumrotat.

¹⁷ C. Coco, F. Manzonetto, *Da Mattia Corvino agli Ottomani ...*, p. 87-88.

¹⁸ ASV, *Consiglio dei X. Parti Secrete*, fz. 2, doc. nenumrotat.

¹⁹ „li quali non mandano lor zente come i erano i debito, né volseno venire, anzi molti di loro andono in persona propria da lo inimico di lor signore e di loro patria [...]” (M. Sanuto, *I Diarii ...*, t. XLVI, col. 102-103; vezi și C. Coco, F. Manzonetto, *Da Mattia Corvino agli Ottomani ...*, p. 88).

²⁰ Robert Finley, *Al servizio del sultano: Venezia, i Turchi e il mondo cristiano, 1523-1538*, în *“Renovatio urbis”: Venezia nell'età di Andrea Gritti (1523-1538)*, volum îngrijit de Manfredi Tafuri, Roma, 1984, p. 83.

²¹ Am optat pentru forma venețiană a prenumelui; unii autori au preferat utilizarea apelativului *Ludovico*, iar în istoriografia română s-a încetățenit drept *Aloisio*.

²² Vezi Nicolò Barbarigo, *Vita di Andrea Gritti*, Veneția, 1793.

²³ M. Jászay, *op. cit.*, p. 255.

²⁴ C. Coco, F. Manzonetto, *Da Mattia Corvino agli Ottomani ...*, p. 88.

²⁵ Referințe despre marele vizir Ibrahim se găsesc în Hester D. Jenkins, *Ibrahim Pasha: Grand Vizir of Suleiman the Magnificent*, New York, 1911, *passim*.

în afacerile politice ale otomanilor și în disputele pentru tronul Ungariei.

În scurt timp otomanii au inițiat preparativele pentru o campanie militară în Ungaria, ținându-se chiar încercuirea și asediul Vienei. De la Constantinopol, la 8 aprilie 1528, ambasadorul venețian Pietro Zen informa *Consiglio dei Dieci* despre intențiile otomanilor de a veni în ajutorul lui Ioan Zápolya: „che hanno deliberato di voler preservar Re Zuanne in quel Regno, et che per questo effetto el campo se mette ad ordine, et il begliarbey de la Gretia partirà facta questa luna, et poi la Porta starà in mosse da poi et già è sta' dato ordine a tutti li sanzachi che vadino a li confini et hanno deliberato di levar molti sanzachi di Anatolia per questa impresa”²⁶.

La 22 aprilie 1528 Senatul și dogele au transmis instrucțiuni lui Tommaso Contarini, ambasadorul venețian la Poartă, pentru încurajarea operațiunilor militare ale otomanilor în Ungaria și spre a-l convinge pe marele vizir Ibrahim Pașa să acorde o mai mare susținere lui Ioan Zápolya împotriva lui Ferdinand de Habsburg²⁷. Tommaso Contarini era îndemnat să folosească toate mijloacele posibile pentru a-l îndupleca pe sultan să intervină în Ungaria, cu scopul de a recupera teritoriile ocupate de Ferdinand de Habsburg, și să transmită neîntârziat un ordin în acest sens pașei de Buda: „quando il Serenissimo Gran Signor ovver Magnifico Imbraim Bassà si ritornasse in Andrianopoli per andar a favor del vayvoda Re di Hungaria, volemmo che regniate inte qual la continuantia di quello, et facente quel officio, che mi permettono di la delegatia vostra, in sollicitar il spegner de lo esercito turchesco in Hungaria, et che el Bassà de la Bossina invada da questo tanto il paese de l'arciduca”²⁸.

Ferdinand a încercat să încheie un acord cu sultanul dar propunerile sale nu s-au concretizat și datorită opoziției lui Alvise Gritti, delegația ferdinandistă fiind reținută în captivitate timp de 9 luni și eliberată doar în ajunul plecării sultanului în Ungaria. Cu ajutorul reprezentantului diplomatic venețian de la Constantinopol, Gritti a reușit să zădărnicească eforturile ambasadorilor imperiali de a dobândi susținerea sultanului sau neutralitatea acestuia față de Ferdinand de Habsburg²⁹, obținând încarcerarea acestora sub acuzația de spionaj în dauna sultanului și a solilor lui Ioan Zápolya³⁰. Ambasadorul venețian de la Poartă, Pietro Zen, a exaltat reușitele din timpul misiunii sale diplomatice, obținute în colaborare cu Alvise Gritti, care au dus la insuccesul misiunii ambasadorilor habsburgici. Diplomatul venețian a elogiat îndeosebi meritele fiului dogelui, care reușise să smulgă promisiunea marelui vizir Ibrahim pentru un ajutor acordat regelui Ioan Zápolya³¹.

În anul 1528 în Ungaria confruntările armate alternau cu o intensă activitate diplomatică. Știrile ajunse la Veneția au fost contradictorii, favorabile când unuia când altuia dintre contracandidații la coroana ungară, cum de altfel au fost și rezultatele luptelor dintre oștile și susținătorii acestora. Numeroși negustori și călători venețieni care au străbătut teritoriul Ungariei au confirmat faptul că Ioan Zápolya era susținut de cea mai mare parte a populației și a nobilimii maghiare, că avea o oaste consistentă dar eterogenă, în solda

²⁶ ASV, *Capi del Consiglio dei X. Lettere di ambasciatori, Costantinopoli, 1504-1550*, b. 1, f. 72.

²⁷ Lipot Ováry, *A Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottságának oklevélmásolatai*, vol. II, Budapesta, 1890, p. 83, *apud* G. Rázsó, *op. cit.*, p. 269.

²⁸ ASV, *Consiglio dei X. Parti Segrete*, fz. 2, doc. nenumerotat.

²⁹ M. Jászay, *op. cit.*, p. 255.

³⁰ Heinrich Kretschmayr, *Ludovico Gritti. Eine Monographie* (Archiv für Österreichische Geschichte, 83. Band), Viena, 1897, p. 15-16; Idem, *Gritti Lajos (1480-1534)*, în *Magyar Történelmi Életrajzok*, vol. IX, 1901; referitor la Alvise Gritti vezi Roberto Cessi, *Gritti Luigi și Gritti* în *Enciclopedia italiana*, vol. XVII, Roma, 1951, p. 977; Tibor Kardos, *Dramma satirico carnealesco su Alvise Gritti, governatore d'Ungheria, 1532*, în *Venezia e Ungheria nel Rinascimento ...*, p. 414-421; Aurel Decei, *Aloisio Gritti în slujba sultanului Soliman Kanunî, după unele documente turcești inedite (1533-1534)*, în *Studii și materiale de istorie medie*, VII, 1974, p. 105; C. Coco, *Alvise Gritti tra Veneti, Turchi e Ungheresi*, în *Quaderni dell'Istituto di Iranistica, Uralo-Altaistica e Caucasologia dell'Università Ca' Foscari di Venezia*, nr. 20, 1984, p. 379-396; Gizella Nemeth Papo, Adriano Papo, *Ludovico Gritti un principe-mercante del Rinascimento tra Venezia, i Turchi e la corona d'Ungheria*, Mariano del Friuli (GO), 2002; A. Papo, *Ludovico Gritti e i principi romeni*, în *Annuario dell'Istituto Romeno di Cultura e Ricerca Umanistica di Venezia*, VI-VII, nr. 6-7, 2004-2005, p. 353-362.

³¹ G. Nemeth Papo, A. Papo, *Ludovico Gritti ...*, p. 84.

sa aflându-se transilvăneni, polonezi, sârbi și mulți otomani³². Zápolya a cerut din nou Serenisimei bani în schimbul aprovizionării orașului lagunar cu bovine. Bonzagno susținea că mulțumită acestui acord ambele părți aveau de câștigat: Ioan Zápolya obținea fondurile necesare pentru susținerea efortului de război spre a-și recupera tronul, iar Veneția rezolva problema aprovizionării orașului lagunar cu carne³³. În întrevederile cu autoritățile centrale venețiene, prepozitul de Oradea trebuia să justifice călătoria în Polonia a „regelui Ioan” ca fiind motivată de necesitatea de a înrola noi mercenari în oastea sa. Totodată, Bonzagno trebuia să înlăture suspiciunile conform cărora Zápolya fusese alungat din propria țară, unde putea conta încă pe supuși fideli, și să sublinieze faptul că acesta beneficia de sprijinul regelui polon. Ioan Zápolya a cerut Serenisimei să trimită un ambasador venețian la curtea sa, astfel încât prezența diplomatului ar fi contribuit la creșterea credibilității transilvăneanului. La 22 mai 1528, Ioan Zápolya a transmis Signoriei o epistolă prin care proclama legitimitatea alegerii sale ca rege al Ungariei și minimaliza „defecțiunea” magnaților maghiari, care determinaseră înfrângerea suferită în fața armatelor lui Ferdinand de Habsburg și implicit „exilul” contracandidatului acestuia în Polonia³⁴.

Tratatulele referitoare la ajutoarele necesare lui Zápolya și instrucțiunile trimise de la Veneția lui Alvise Gritti și diplomaților Serenisimei de la Poartă pentru a determina o viitoare campanie a otomanilor în Ungaria erau ținute în mare secret³⁵. Ambasadorul Pietro Zen trebuia să trateze exclusiv cu Alvise Gritti, deoarece acesta se afla în grațiile marelui vizir Ibrahim Pașa. În repetate rânduri Gritti a fost avertizat de tatăl său, dogele Andrea Gritti, să nu însoțească oastea otomană în presupusa campanie din Ungaria, ci să găsească o scuză plauzibilă pentru a rămâne la Constantinopol, chiar dacă ordinul de a se alătura trupelor ar fi venit din partea marelui vizir³⁶.

Dogele Andrea își informa fiul Alvise despre recente evoluții în politica internațională și îl sfătuia să-i comunice aceste vești lui Ibrahim Pașa pentru a-l convinge de importanța confirmării lui Ioan Zápolya pe tronul Ungariei, după cum rezultă din corespondența datată 15 iunie 1528: „Per li prudenti et allegati nostri haverite inteso il proceder di questo novo esercito alemanno, che è potentissimo, et per quanto si vede vieno a ossensiono delli così nostri, del che non facete tal demonstratione cum et Magnifico Jmbraim Bassà, che vengono a cognosar che la solevation che faccelo de spinger avanti li forze del Serenissimo Gran Signor, sia persuadendo a questa causa, ma per reprimar le disegni del Imperator [...], di mandar lo esercito in Hungaria per metter il vayvoda in Stato, et del Magnifico Bassà di Bossina habbia ad venir esso l'ultimo, non potendo forte seco la cosa parti secretissima adoperata Alvisio Gritti suol fiol, quando vi occorre ritrovarvi cum il Magnifico Jmbraim Bassà, con il quali havendo esso Alvise Gritti bon redito siamo certi che'l farià bon officio, che dicono permettersi di lui et importante per il Serenissimo Gran Signore”³⁷. Doar în mai 1529, când Alvise Gritti s-a alăturat celor 75.000 de oșteni ai sultanului aflați în marș spre Viena, dogele și consilierii săi au înțeles că acesta își urmărea în primul rând aspirațiile personale în dauna intereselor strategice ale Republicii venețiene.

Până în 1529 Alvise Gritti se dovedise un cetățean loial al Veneției și din această postură, profitând de prezența sa la Constantinopol și de relațiile de prietenie cu înalți demnitari otomani, furniza *Consiliului celor Zece* informații detaliate referitoare la forțele

³² M. Sanuto, *I Diarii ...*, t. XLVII, col. 80-81; vezi *Ibidem*, col. 121-123 (raportul trimis de Francesco Depentor, sol al Serenisimei în Ungaria).

³³ „Vene l'orator del re Zuanne di Hongaria, dicendo haver il re Christianissimo imprestà et dà al suo ducati 50 milia, et però voria questo Stado lo servisse di bon numero di danari ad imprestado, offerendo a l'incontro dar tanti animali per la beccaria: et si faria do effecti, la Signoria lo serviria come suo bon amico a recuperar il suo regno, l'altra questa terra haveria carne assai. Exortando questo Stado a mandar uno orator suo, sicome ha fatto il re Christianissimo, che ne ha uno appresso Sua Maestà” (*Ibidem*, t. XLIX, col. 48).

³⁴ G. Nemeth Papo, A. Papo, *Ludovico Gritti ...*, p. 80.

³⁵ R. Finley, *Al servizio del sultano ...*, p. 84-85.

³⁶ G. Nemeth Papo, A. Papo, *Ludovico Gritti ...*, p. 90.

³⁷ ASV, *Consiglio dei X. Parti Segrete*, fz. 2, doc. nenumotat.

militare ale sultanului și la acțiunile armatei otomane, exercitându-și influența considerabilă în a favoriza interesele politice ale Serenisimei în raporturile cu Poarta. O asemenea atitudine reiese din corespondența activă dintre înalta magistratură venețiană și fiul dogelui, după cum o demonstrează epistola datată 10 iulie 1529; dogele Andrea Gritti se adresa astfel fiului său: „Alvise, alli XXVIII del mese presente per Zorzi Gritti tuo fratello ti scrvesti lettere con quanto mi occorse, et dubitando che l’habbia ad che tardo atteso la importantia delle dette lettere, mi è parso expedir Carlo di Nicola, presente exhibitor, et mandarti un’altra mano de quelle con quella dapoi mi è pervenuto a notizia, degno de intelligentia di colà salva Porta”³⁸. La 27 iulie, același an, urma o altă scrisoare cu caracter secret: „Essendo novamente mandar un scrittore [...], et partito a Domino Alvise Gritti per scriver le lettere a questo Consilio, che del[la] summa importantia a tutti noti, non se disse più differir come sta delegata in questo Consilio che mandar uno che sia a proposito per tal officio et non si ritrovando altri più, altro de quello, e maximo lombardo ex ordinarium Cancellaria nostra [...] L’ambasador presente, per avviso, et [da] questo Consilio era mandata al detto Domino Alvise Gritti”³⁹.

În iulie 1529, un negustor bergamasc numit Cristoforo a difuzat vestea că la Belgrad sosise o puternică armată otomană; campania pornise din Constantinopol în luna mai, dar condițiile climatice au încetinit marșul trupelor. Sultanul Soliman Magnificul era urmat de Ibrahim Pașa și de Alvise Gritti, ultimul informând constant autoritățile centrale venețiene despre progresele înregistrate de armata aflată în marș. Știri în acest sens erau primite la Veneția și de la primatul Bonzagno, care părăsise orașul lagunar pentru a se alătura oastei sultanului. Expediția otomană în Ungaria înlătura pericolul unei campanii a imperialilor în teritoriile venețiene, Signoria încercând ca prin intermediul influenței lui Alvise Gritti să fructifice în avantajul său rezultatele confruntării militare dintre cele două mari puteri⁴⁰.

Neprimind ajutorul sperat din partea Poloniei, Ioan Zápolya s-a adresat voievodului Moldovei, Petru Rareș, și cu sprijinul său a reușit în perioada iunie-iulie 1529 să recucerească aproape întreaga Transilvanie; oastea Moldovei a obținut victoria în fața trupelor ferdinandiste în bătălia de la Feldioara, la 22 iunie 1529⁴¹. După întâlnirea solemnă de la Mohács dintre Ioan Zápolya și sultan, trupele otomane s-au îndreptat înspre Buda. Soliman Magnificul a ajuns la Buda doar la începutul lui septembrie, și în ziua a 14-a a aceleiași luni l-a proclamat în mod solemn pe Ioan Zápolya rege al Ungariei. Acesta l-a numit pe Alvise Gritti consilier regal și, când sultanul și-a continuat marșul spre Viena, i-a lăsat fiului dogelui controlul asupra Budei, unde comanda o importantă garnizoană otomană. La sfârșitul lui septembrie Soliman Magnificul a ajuns la Viena dar, din cauza apropierii iernii, a fost nevoit să ridice asediul capitalei imperiale la mijlocul lunii octombrie⁴². Odată cu revenirea lui Soliman Magnificul la Buda, în vreme ce se afla în drum spre Constantinopol, Alvise Gritti a fost numit mare tezaurar al Regatului Ungariei și i s-au acordat beneficiile eclesiastice ale episcopatului de Eger⁴³. Această veste a fost primită cu satisfacție de către Senatul venețian, oligarhia politică a Republicii gândindu-se deja la avantajele economice

³⁸ *Ibidem*, fz. 3, doc. nenumărat.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ C. Coco, F. Manzonetto, *Da Mattia Corvino agli Ottomani ...*, p. 88.

⁴¹ C. Mureșanu, *Transilvania ...*, p. 505; într-o scrisoare trimisă din Belgrad de un anonim, la 27 iunie 1529, se menționează faptul că domniile Țărilor Române au intrat în Transilvania la chemarea regelui Ungariei, Ioan Zápolya, restaurând autoritatea acestuia în zona intracarpatică, vezi Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. I, *Acte și scrisori (1527-1572)*, București, 1929, p. 7; amănunte despre campania din Ardeal a lui Petru Rareș și bătălia de la Feldioara sunt cuprinse și într-o scrisoare datată noiembrie 1529, expedită tot din Belgrad (*Ibidem*, p. 8).

⁴² C. Coco, F. Manzonetto, *Da Mattia Corvino agli Ottomani ...*, p. 89; referitor la relațiile Veneției cu Imperiul Otoman în această perioadă vezi: H. Kretschmayr, *Geschichte von Venedig*, II, Gotha, 1920, p. 205-211; Freddy Thiriet, *Histoire de Venise*, Paris, 1952, *passim*; R. Cessi, *La Repubblica di Venezia e il problema adriatico*, Napoli, 1953, *passim*; G. Rázsó, *op. cit.*, p. 269-290.

⁴³ R. Finley, *Al servizio del sultano ...*, p. 87.

și politice care puteau decurge pentru Venetia de pe urma poziției pe care o ocupa Alvise Gritti⁴⁴.

Deși mâhnit de retragerea otomanilor de sub zidurile Vienei, dogele Andrea Gritti a profitat de ocazie pentru a-l felicita pe sultan pentru victorie și mai ales pentru a-și manifesta mulțumirea cu privire la reinstalarea lui Ioan Zápolya pe tronul ungar. Încă din 15 septembrie 1529 regele a expediat Serenisimei o scrisoare prin intermediul căreia informa autoritățile venețiene că își recuperase regatul cu ajutor otoman, mulțumindu-le totodată pentru *lobby*-ul politic în favoarea sa și exprimându-și gratitudinea față de eforturile depuse de Alvise Gritti în acest sens⁴⁵. În scrisoarea trimisă dogelui, Ioan Zápolya îl elogia pe noul său colaborator, poate pentru a-l flata pe dogele Andrea Gritti, de la care ambasadorii „maghiari” încercaseră în zadar să obțină subsidii. Se pare că dogele Gritti nu avea o opinie prea bună despre Ioan Zápolya, condamnând slăbiciunea, lașitatea și indolența acestuia, care-l făceau, după părerea sa, inadecvat pentru a conduce Ungaria⁴⁶.

Relațiile politico-diplomatice ale Serenisimei cu Ioan Zápolya s-au menținut în aceleași limite, existând diverse canale de comunicare bilaterală: cel dintâi datorat medierii lui Alvise Gritti, iar un altul diplomatic, reprezentat de ambasadorii Ungariei care erau trimiși cu regularitate în misiune la Venetia. Serenisima îi trata pe ambasadori cu obișnuita-i curtoazie, le dăruia cadouri mai mult sau mai puțin costisitoare, dar cererilor referitoare la subsidii sau la medieri politice le răspundea cu prudență, evitând să le dea curs.

Schimbările petrecute în plan continental și excomunicarea de către papa Clement al VII-lea a lui Ioan Zápolya, survenită la 23 decembrie 1529 la insistențele lui Carol Quintul, au determinat Senatul venețian să adopte o atitudine rezervată cu ocazia misiunii lui Ștefan Brodarics, reprezentantul diplomatic trimis de regele Ungariei pentru a obține sprijinul Republicii în vederea revocării excomunicării⁴⁷. Cu ocazia discursului său din 10 ianuarie 1630 în Colegiul Veneției, ambasadorul a confirmat că regele său a fost reinstalat pe tron cu ajutorul sultanului, în schimb în audiența acordată zece zile mai târziu a cerut Signoriei să intervină pe lângă papă pentru ca Ioan Zápolya să nu fie excomunicat, solicitând și un ajutor financiar secret pentru acesta. Dogele l-a asigurat pe ambasador că avea să se consulte cu ceilalți membri ai ierarhiei politice a Serenisimei, dar l-a informat imediat că nu putea satisface momentan cererile sale din cauza cheltuielilor de război care după douăzeci de ani de conflict secătuiseră vistieria statului⁴⁸.

Alvise Gritti a informat cu emfază autoritățile venețiene despre faptul că rolul său devenise atât de important în structura administrației centrale a Regatului Ungariei, subliniind totodată avantajele materiale pe care le obținuse din partea lui Ioan Zápolya: primise episcopatul de Eger cu un venit anual de 22.000 de ducăți, fusese numit comisar suprem al regelui, tezaurar și locotenent, fusese însărcinat cu încasarea veniturilor obținute din exploatarea sării în regiunile de graniță ale Transilvaniei, activitate de pe urma căreia se aștepta la un profit de 300.000 de ducăți.

Asediul eșuat al Vienei a produs schimbări în echilibrul de forțe european, determinând formarea opiniei conform căreia în momentul respectiv Habsburgii nu puteau suferi o mare înfrângere în conflictul cu Imperiul Otoman. Constrânsă de atitudinea altor state italiene

⁴⁴ C. Coco, *Alvise Gritti tra Veneti, Turchi e Ungheresi ...*, p. 385.

⁴⁵ G. Nemeth Papo, A. Papo, *Ludovico Gritti ...*, p. 110.

⁴⁶ M. Jászay, *op. cit.*, p. 260.

⁴⁷ Ștefan Brodarics (1470-1539) a fost scriitor, umanist de formație europeană, care și-a urmat cariera diplomatică sub Ludovic al II-lea și Ioan Zápolya; din 1532 a fost episcop de Pècs, iar din 1537 episcop de Vác. Martor ocular al evenimentelor de la Mohács, el a scris o istorie a acestei memorabile bătălii; referitor la activitatea lui Ștefan Brodarics vezi: T. Kardos, *A magyarországi humanizmus kora*, Budapesta, 1955; Pongrác Sörös, *Jerosini Brodarics István*, Budapesta, 1955. În timpul misiunii sale la Venetia, Brodarics a fost găzduit în casa lui Francesco de' Nobili di Lucca, cunoscut cu supranumele „il Cherea”. După ce a anunțat într-un discurs în limba latină recucerirea regatului de către Ioan Zápolya, Ștefan Brodarics a solicitat să-i fie încredințate în secret fonduri, sub formă de împrumut sau ca și subvenție (M. Sanuto, *I Diarii ...*, t. III, col. 462, col. 466, col. 479, col. 498; vezi și C. Coco, F. Manzonetto, *Da Mattia Corvino agli Ottomani ...*, p. 105).

⁴⁸ G. Nemeth Papo, A. Papo, *Ludovico Gritti ...*, p. 112.

și solicitată de către papa Clement VII, Veneția se aliază cu imperialii în decembrie 1529, aderând la Liga de la Cambrai. Prin această decizie se părea că Veneția acționa împotriva Porții, însă în realitate Serenissima era interesată de menținerea păcii cu otomanii și, prin intermediul lui Alvise Gritti, a încercat să minimalizeze importanța alianței la care aderase și a reînnoit hotărârea de a păstra cordialitatea în relațiile veneto-otomane⁴⁹.

Bailului Pietro Zen și lui Alvise Gritti le-au revenit dificila misiune de a încerca să readucă pe făgaș normal raporturile cu otomanii⁵⁰. Câteva luni mai târziu s-a răspândit vestea că cei doi ar fi fost uciși, informație desigur falsă, dar care atestă existența unei tensiuni puternice între cele două state. Situația a reintrat în normalitate în luna septembrie 1530 când Alvise Gritti a acceptat să se întoarcă în Ungaria pentru a se alătura lui Ioan Zápolya, iar Veneția i-a trimis sultanului un unicorn de preț pe care acesta și-l dorea de multă vreme⁵¹.

Din 1529 ambițiile politice ale lui Alvise Gritti au început să aibă întâietate în fața obligațiilor filiale sau civice. Imediat ce a înțeles care era motivația reală a lui Alvise, *Consiglio dei Dieci* a început să diminueze progresiv legăturile cu acesta⁵², fapt ce se explică și prin absența corespondenței dintre aceiași magistrați și fiul dogelui în perioada care a urmat. De altfel, pentru Veneția singurul mod de a convinge imperialii, alături de care intraseră în Liga de la Cambrai, că nu colaborează cu otomanii era de a întrerupe legăturile cu Gritti⁵³. Ruptura efectivă nu a avut totuși loc nici măcar în vara lui 1530 când sultanul l-a trimis pe Alvise Gritti în Ungaria pentru a se ocupa de aprovizionarea armatei otomane în vederea declanșării unei noi ofensive în regiunea danubiană menită a-l determina pe Ferdinand de Habsburg să renunțe la coroana Regatului Ungariei⁵⁴. Dogele și-a luat o serie de precauții, ordonând ambasadorului său de la curtea imperială să răspândească vestea că Alvise Gritti se afla doar în slujba regelui Ioan Zápolya. Alvise a continuat însă să servească interesele Republicii venețiene, prin legăturile sale cu marele vizir Ibrahim Pașa, obținând staționarea flotei otomane departe de porturile din Marea Adriatică, sau intervenind pe lângă sultan în aplanarea și rezolvarea oricăror diferende care se înregistrau pe mare între navele venețiene și cele otomane⁵⁵.

În cursul verii anului 1530 s-a redeschis conflictul dintre Ioan Zápolya și Ferdinand de Habsburg, sultanul Soliman Magnificul trimițându-l pe Alvise Gritti, însoțit de trupe otomane, în ajutorul fostului voievod ardelean. Ferdinand de Habsburg a asediat Buda, apărată de Ioan Zápolya și Alvise Gritti, dar a fost respins, pierzând mulți oșteni, fiind nevoit în luna decembrie să ridice asediul. Între timp, au fost demarate tratative diplomatice cu Poarta. Doi trimiși ai lui Ferdinand s-au deplasat în luna octombrie la Constantinopol pentru a solicita sultanului restituirea Ungariei în schimbul unui tribut egal cu cel plătit de Ioan Zápolya⁵⁶. Știrile care soseau din Ungaria au dus la întreruperea tratatelor și, în vreme ce solii imperiali erau încarcerati, lui Zápolya i s-au trimis noi ajutoare militare.

La 26 decembrie 1530 Alvise Gritti a fost numit guvernator general al Ungariei și i-a cedat fiului său nelegitim Antonio, în vârstă de paisprezece ani, veniturile episcopatului de Eger⁵⁷. Nobilimea din Ungaria și Ardeal nu a privit cu ochi buni această nouă demnitate și implicit sporirea puterii lui Gritti, fapt demonstrat și de atmosfera din timpul carnavalului de la Buda, când în anturajul curții regale s-a adus o ofensă evidentă asupra prestigiului lui

⁴⁹ C. Coco, F. Manzonetto, *Da Mattia Corvino agli Ottomani ...*, p. 90.

⁵⁰ M. Sanuto, *I Diarii ...*, t. LIII, col. 8.

⁵¹ *Ibidem*, col. 536; C. Coco, F. Manzonetto, *Da Mattia Corvino agli Ottomani ...*, p. 90; vezi și F. Manzonetto, *Storia di un alicorno tra Venezia e Istanbul*, Veneția, 1989.

⁵² R. Finley, *Al servizio del sultano ...*, p. 86.

⁵³ *Ibidem*, p. 89-90.

⁵⁴ G. Nemeth Papo, A. Papo, *Ludovico Gritti ...*, p. 123-124.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 125.

⁵⁶ C. Coco, F. Manzonetto, *Da Mattia Corvino agli Ottomani ...*, p. 90; referitor la numirea lui Alvise Gritti în demnitatea de guvernator vezi G. Nemeth Papo, A. Papo, *Ludovico Gritti ...*, p. 139-147.

⁵⁷ R. Finley, *Al servizio del sultano ...*, p. 91.

Alvise prin încălcarea proprietății unui delegat de-al său, care îi suplinea absența, atitudine care nu lăsa dubii asupra sentimentelor ostile față de persoana sa⁵⁸. Chiar și regele Ioan Zápolya, ale cărui decizii se bucurau de tot mai puțină considerație comparativ cu cele ale guvernatorului, și-a dat seama că reprezentantul voinței sultanului și singurul în măsură să asigure bunăvoința acestuia îi submina autoritatea, urmărind numai realizarea ambițiilor și aspirațiilor personale⁵⁹.

Înainte de a părăsi Buda pentru a doua oară, Alvise Gritti a luat măsuri pentru a-și păstra drepturile de administrare a veniturilor minelor de sare din Transilvania; la 1 ianuarie 1531 a subînchiriat minele venețianului Andrea Thuri și padovanului Andrea Pizzacomino, ambii investiți cu titlul de conte cămăraș al minelor de sare din Maramureș și Transilvania. Datorită stării precare în care se găseau minele, Thuri nu a reușit să achite cota parte care-i revenea lui Tamás Nádasdy, cel care fusese numit *administrator universum proventuum regalium*, lăsându-l pe Pizzacomino să gestioneze de unul singur concesiunea obținută. Padovanul a fost arestat în anul următor de către Ioan Zápolya care între timp stabilise acorduri secrete cu Nádasdy în detrimentul lui Gritti⁶⁰. Potrivit opiniei unor agenți ai ducelui de Bavaria, Gritti ar fi descoperit o mină de aur în Transilvania, totuși, activitatea agenților săi nu a adus venituri spectaculoase în ceea ce privește exploatarea minelor de sare, iar în vistieria statului au intrat numai sumele de bani rezultate în urma exploatării minelor de aur transilvănene⁶¹, astfel că decizia lui Ioan Zápolya de a anula concesiunea acordată negustorului padovan era pe deplin îndreptățită.

În ceea ce privește intențiile lui Alvise Gritti, se presupunea că ar fi acționat împotriva regelui Ioan Zápolya, urmărind să-i succedă acestuia la tronul Ungariei, iar în Polonia se credea chiar că Alvise ar fi devenit noul rege al Ungariei, caz în care Veneția ar fi plătit tributul datorat Porții de către Zápolya⁶². Cert este că în martie 1531 Alvise Gritti și-a trimis fratele Zorzi (Giorgio) la Veneția și apoi la Paris. Scopul aparent al misiunii sale era recuperarea celor 10.000 de ducăți împrumutați de către Alvise ambasadorului francez Antonio Rincon pentru a-i oferi lui Francisc I în contul unei datorii a lui Ioan Zápolya față de suveranul francez⁶³, sumă care ar fi trebuit să contribuie la finanțarea războiului împotriva Habsburgilor⁶⁴, însă adevăratul motiv al acestei călătorii a rămas necunoscut⁶⁵. La 3 iulie 1531 bailul venețian la Constantinopol a fost înștiințat despre călătoria lui Zorzi Gritti, dar și despre faptul că suma care trebuia răscumpărată era de fapt mult mai mare: „Preterea et successo che rendendo Zorzi nostro fiol a questo superiore, giorni andato alla Corte di Franza per resorter ducati 20 mila nostri, imprestati già 3 anni come vi debba esser noto, per il Reverendissimo Domino Alvisio suo fratello al Signor [?] Renge allora residiti in Hungaria per il Re, per subsuhar il Re Zuanne, a qui havea esso Zorzi havuta l'assignatione del tal pagamento suo”⁶⁶. Ambasadorul imperial a încercat prin toate mijloacele să-l împiedice pe Zorzi Gritti să-și continue călătoria de la Veneția la Paris: l-a informat pe Carol Quintul că Francisc I negocia probabil cu otomanii și a sugerat ca fratele lui Alvise Gritti să fie reținut în timpul călătoriei de întoarcere către laguna venețiană. Așa s-a și întâmplat la revenirea lui Zorzi Gritti din capitala franceză, dar după numai o săptămână de captivitate fiul dogelui era eliberat, fără a dezvălui motivația secretă a călătoriei sale⁶⁷. Dar nu numai Alvise Gritti aspira la tronul ungar, conștient de faptul că o parte a nobilimii locale ar fi putut agreea această posibilitate, ci și voievodul transilvan Petru Perény care, prin convocarea împreună

⁵⁸ T. Kardos, *Dramma satirico-carnevaresco ...*, p. 399-400.

⁵⁹ M. Jászay, *op. cit.*, p. 261.

⁶⁰ G. Nemeth Papo, A. Papo, *Ludovico Gritti ...*, p. 117-118.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² *Ibidem*, p. 158.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ R. Finley, *Al servizio del sultano ...*, p. 93.

⁶⁵ G. Nemeth Papo, A. Papo, *Ludovico Gritti ...*, p. 158.

⁶⁶ ASV, *Consiglio dei X. Parti Segrete*, fz. 3, doc. nenumotat.

⁶⁷ R. Finley, *Al servizio del sultano ...*, p. 93-94; G. Nemeth Papo, A. Papo, *Ludovico Gritti ...*, p. 159.

cu alți nobili la 6 martie 1531 a Dietei de la Veszprém, urmărea să fie ales în locul lui Ioan Zápolya și a lui Ferdinand de Habsburg în demnitatea de căpitan general al regatului, de fapt un prim pas spre alegerea sa ca rege al Ungariei⁶⁸. Între timp, între Ioan Zápolya și Ferdinand de Habsburg s-a semnat un armistițiu pentru un an, începând cu luna aprilie 1531, desigur cu acceptul sultanului Soliman Magnificul⁶⁹. Însă în toamna aceluiași an se zvonea că sultanul intenționa să conducă o nouă campanie pentru cucerirea Vienei. Ambasadorul imperial la Roma, Miguel Mai, considera știrile referitoare la o nouă ofensivă otomană pure invenții ale lui Alvise Gritti ori ale venetienilor sau francezilor, însă credea că o eventuală alegere a fiului dogelui ca rege al Ungariei ar fi fost pe placul venetienilor, chiar dacă în baza unui acord secret stipulat între Serenisima și Ioan Zápolya acesta din urmă ar fi cedat Venetiei Dalmația, dacă i s-ar fi permis să-și păstreze autoritatea dobândită anterior⁷⁰.

În 1529, ca o recunoaștere a serviciilor sale, Alvise Gritti obținuse în mod formal de la Ioan Zápolya porturile Clissa (Klis), Poglizza (Poljica) și Segna situate în Dalmația, cu toate că localitățile erau controlate de către forțele fidele lui Ferdinand de Habsburg. Despre localitățile acordate lui Alvise Gritti fusese informat, la 21 aprilie 1530, reprezentantul diplomatic venețian de la Poartă – Tommaso Mocenigo: „Ne scrisse per inanti conti vi è esser noto, il Reverendissimo Domino nostro fiol che 'l Serenissimo Re Zuanne, Re de Hungaria, da poi il riacquisto di quel Regno, li havia facto dono di Segna et Clissa, et ne prego li fassanno noto la mente nostra, se esse bona nostra satisfatione”⁷¹. Autoritățile venețiene l-au somat pe Alvise Gritti să nu întreprindă nimic pentru a elibera orașele amintite de sub stăpânirea imperialilor pentru a nu pune în pericol pacea de curând semnată de Venetia cu Casa de Austria⁷². Însă, în primăvara lui 1532, Gritti l-a trimis pe Nicolò Querini, fiul nelegitim al unui patrician venețian, să cucerească Clissa, acțiune care a pus din nou în dificultate Venetia, care se vedea într-o poziție ingrată, prinsă între otomani și imperiali⁷³. Serenisima a refuzat cererea de intervenție ce i-a fost adresată de către Querini și Pietro Crusich, guvernatorul Clissei; la 2 martie 1532 Gritti îl numise pe Crusich guvernator al fortăreței Clissa și al orașului Poglizza⁷⁴.

În raporturile politico-diplomatice ale Serenisimei cu Ioan Zápolya se pare că ar fi fost implicată și o personalitate a teatrului venețian al epocii: Francesco de' Nobili di Lucca⁷⁵. Numit „il Cherea”, acesta a legat prietenii cu multe personaje ale vieții politice transilvănene și maghiare din timpul regelui Ioan Zápolya. Așa se explică faptul că în vreme ce Francesco de' Nobili se afla în Ungaria, la 15 ianuarie 1532, Verancsics era găzduit „in Ca' Duodo per mezo il palazzo dove sta Cherea, che è in Ungheria”⁷⁶. Casa lui Cherea a fost locuită și de alți reprezentanți diplomatici trimiși de Ioan Zápolya în orașul lagunar, dacă luăm în considerare consemnările aceluiași Sanudo, care nota: „Detto orator è alozato per mezo il palazo dove sta Cherea, qual è andato in Ungheria per la amicitia contrata con l'orator hungaro Foy”⁷⁷. Sanudo nu specifică despre care ambasador este vorba, Tibor Kardos considerând că ar putea face referire la Bonzagno sau Brodarics, sau chiar la Petru Perényi. Cel dintâi, în calitate de consilier-secretar al regelui Ioan Zápolya, l-a reprezentat pe acesta la Venetia o perioadă mai lungă, în răstimpul 1527-1529, și a

⁶⁸ G. Nemeth Papo, A. Papo, *Ludovico Gritti ...*, p. 162.

⁶⁹ C. Coco, F. Manzonetto, *Da Mattia Corvino agli Ottomani ...*, p. 91.

⁷⁰ G. Nemeth Papo, A. Papo, *Ludovico Gritti ...*, p. 164.

⁷¹ ASV, *Consiglio dei X. Parti Segrete*, f. 3, doc. nenumerotat.

⁷² G. Nemeth Papo, A. Papo, *Ludovico Gritti ...*, p. 113.

⁷³ R. Finley, *Al servizio del sultano ...*, p. 95.

⁷⁴ G. Nemeth Papo, A. Papo, *Ludovico Gritti ...*, p. 166, p. 167.

⁷⁵ Referitor la Cherea vezi: Luigi Rasi, *Comici italiani. Biografia, bibliografia, iconografia*, Florența–Paris, f. a., p. 651-652; Anton Giulio Braglia, *Storia del teatro popolare romano*, f. l., f. a., p. 42; György Székely, *Olasz színész budaiutjai 1527-1532 között*, în *Filológiai Közöny*, 1964, p. 387-389.

⁷⁶ M. Sanuto, *I Diarii ...*, t. LV, col. 338; vezi și T. Kardos, *Dramma satirico carnealesco ...*, p. 417.

⁷⁷ M. Sanuto, *I Diarii ...*, t. LV, col. 345; vezi și T. Kardos, *Dramma satirico carnealesco ...*, p. 417.

avut raporturi foarte strânse cu Cherea, la fel ca și cancelarul regelui – Brodarics – sau ca nobilul Perény⁷⁸.

Se pare că respectivul Cherea ar fi îndeplinit misiuni diplomatice semioficiale din ordinul dogelui Andrea Gritti, al cărui protejat era. Din acest punct de vedere, este foarte interesant faptul că ambasadorilor regelui Ioan Zápolya le fusese oferită găzduire din partea Republicii marciane chiar în casa lui Cherea din orașul lagunar. Primul dintre reprezentanții diplomați ai lui Zápolya care s-a bucurat de acest privilegiu, încă din august 1527, a fost Giovan Battista Bonzagno, prepozit de Oradea, cel care a rămas la Veneția cel puțin până în aprilie 1529. Potrivit lui Sanudo, la 6 ianuarie 1630 a sosit la Veneția un anume „dotor Stefano [...] episcopo sermiense, gran cancelliere del regno, con persone e cavalli”⁷⁹. Este vorba despre Ștefan Brodarics, episcop de Szerém, cancelar al regelui Ioan Zápolya, care fusese însărcinat să câștige bunăvoința *Consiliului celor Zece* și să-l convingă de forța regelui Ioan Zápolya care, cu ajutorul otomanilor, se declara pregătit să declanșeze o ofensivă militară spre a recuceri acea parte din Regatul Ungariei care se afla sub dominația lui Ferdinand de Habsburg. Sigur că, cunoscând posibilitățile reale ale lui Ioan Zápolya și disponibilitatea otomanilor, *Consiglio dei Dieci* a dat solului maghiar un răspuns evaziv, de conveniență. Strânsele relații de prietenie dintre Cherea și Brodarics reies și din corespondența dintre cei doi, într-o scrisoare expediată artistului venețian un an mai târziu, Brodarics i se adresa astfel: „Al nobile Messer Francesco di Nobili di Luca, ditto el Cherea, amico et come fratello honorando”⁸⁰. Opinăm că nu putea fi vorba doar de o simplă formulare de curtoazie, ci reprezenta o dovadă a prieteniei dintre Ștefan Brodarics și Francesco di Nobili. Brodarics era în relații foarte bune și cu Alvisse Gritti, fiind convins că guvernatorul îi era într-adevăr util regelui Ioan Zápolya și nu îi submina autoritatea.

La 5 ianuarie 1532 în casa lui Cherea a fost găzduit și Antonio Verancsics, după cum la 9 septembrie 1531 fusese oaspete și Petru Perényi, care se afla în trecere prin Veneția, în calitate de „pelerin” cu destinația Loreto. Potrivit acuzațiilor guvernatorului Alvisse Gritti, Perényi ar fi intenționat de fapt să obțină pentru sine coroana Regatului Ungariei, detronându-l pe Ioan Zápolya, scop în care urmărea să obțină sprijinul *Consiliului celor Zece*. Alvisse Gritti, informat asupra presupuselor intenții ale nobilului ardelean, a luat măsuri pentru prinderea lui Perényi, care a fost capturat în vara lui 1532 și predat ulterior regelui Ioan Zápolya, însă acesta din urmă, cunoscând adevăratul scop al demersului prizonierului, l-a iertat și i-a redat libertatea⁸¹. Alvisse Gritti a ordonat oștenilor din subordinea sa să-l captureze pe Perényi și l-a trimis la Constantinopol, unde a rămas încarcerat până la sosirea venețianului în capitala Porții, moment în care a fost eliberat, lăsând însă în mâinile lui Gritti, ca garant al credinței sale, pe fiul său în vârstă de șapte ani. Se pare că regele polon Sigismund I ar fi intervenit pe lângă Ioan Zápolya pentru ca fiul lui Petru Perényi să fie eliberat⁸².

În ceea ce privește primirea solemnă a lui Perényi la Veneția, cu atât mai mult cu cât era doar în trecere prin orașul lagunar, iar scopul vizitei sale rămânea secret, Tibor Kardos ipotizează că magistratura *Consiglio dei Dieci* socotea importantă o apropiată misiune diplomatică a lui Cherea în Ungaria, unde ar fi putut beneficia de susținerea lui Perényi⁸³. Același cercetător a sesizat că Sanudo a făcut aluzie la faptul că „il Cherea” a activat ca și secretar pe lângă Perényi. De fapt, după cum am menționat, Ioan Zápolya a oferit de mai multe ori Signoriei bovine pentru necesitățile alimentare ale orașului, cerând în schimb un împrumut financiar necesar în confruntarea cu Ferdinand de Habsburg, însă Senatul a încercat să evite o astfel de implicare indirectă în disputa dintre contracandidații pentru coroana Ungariei. Dar, la 21 aprilie 1532, Cherea informa autoritățile centrale ale

⁷⁸ *Ibidem*.

⁷⁹ M. Sanuto, *I Diarii ...*, t. LII, col. 462-463; T. Kardos, *Dramma satirico carnevalesco ...*, p. 418.

⁸⁰ M. Sanuto, *I Diarii ...*, t. LIV, col. 306-308; vezi și T. Kardos, *Dramma satirico carnevalesco ...*, p. 418.

⁸¹ *Ibidem*, p. 419.

⁸² G. Nemeth Papo, A. Papo, *Ludovico Gritti ...*, p. 183.

⁸³ T. Kardos, *Dramma satirico carnevalesco ...*, p. 419.

Serenissimei: „[...] come quel gran baron de Hongaria, domino [...] fo qui et andò in Ancona, manda 4.000 bovi a vender, i qual' è zonti a Patavia, et il re Zuane ne manda 16 milia. La qual nova fo bona, se la sarà, per esser in la terra grandissima carestia de carne et non se ne trova”⁸⁴. Rezultă, așadar, că propunerea lui Ioan Zápolya a fost acceptată – concluzionează Tibor Kardos – și că Perény a colaborat cu regele la perfectarea acestui acord, Cherea fiind la curent cu toate acestea, probabil chiar luând parte la negocierii⁸⁵.

La 26 februarie 1532 Alvise Gritti a părăsit Constantinopolul îndreptându-se pentru a treia oară spre Buda, precedând și de această dată armata otomană care începea să se pună în mișcare pentru o nouă ofensivă împotriva Habsburgilor. În Transilvania, Gritti a fost primit cu onoruri: la 20 mai sosea la Brașov, unde îl aștepta delegatul regelui, juristul Ștefan Werbőczy, conducătorii orașului copleșindu-l cu daruri, la fel cum se întâmpla și la Oradea, unde a fost întâmpinat de către episcopul Emeric Czybach⁸⁶. Oastea otomană nu a mai reeditat ofensiva anterioară până sub zidurile Vienei și a făcut cale înapoi. În octombrie 1532 sultanul părăsea Belgradul pentru a reveni la Constantinopol, fiind urmat la scurt timp de marele vizir Ibrahim Pașa și de trupele din subordinea sa. La reîntoarcerea în capitală, Soliman Magnificul a fost sărbătorit timp de 5 zile, la manifestări participând și comunitatea venețiană care a pregătit un foarte frumos „Bucintoro”, ambarcațiune ce l-a avut ca oaspete chiar pe marele vizir Ibrahim Pașa⁸⁷. În ciuda manifestărilor publice de bucurie și a rapoartelor oficiale, campania din Ungaria s-a dovedit a fi un eșec.

În octombrie 1532 au debutat tratativele între cei doi adversari la coroana Sf. Ștefan, încheiate cu un acord de principiu la 22 iunie 1533. Încă de la 2 iunie Gritti îl înștiințase pe Ioan Zápolya că nici o palmă din regatul său nu ar fi urmat să rămână în posesia lui Ferdinand de Habsburg⁸⁸. Astfel, cu Ungaria aflată sub autoritatea lui Ioan Zápolya, rezolvarea diferendelor din zonele de frontieră era încredințată lui Alvise Gritti, toate deciziile convenite între Ferdinand de Habsburg și Ioan Zápolya trebuind să fie supuse aprobării sultanului⁸⁹.

Cât timp s-a aflat în Ungaria, Gritti a trăit în lux, ca întotdeauna de altfel, înconjurat de umaniști și oameni politici. El prezida toate adunările și exercita un control riguros asupra administrației pentru a-și putea menține autoritatea. A încercat să contracareze dependența de fidelitatea nobilimii prin adoptarea unor măsuri în favoarea negustoriei. Intenția sa era de a spori resursele statului, direcționând exporturile spre Europa, și de a inaugura o nouă rută comercială care să lege Ungaria de Veneția⁹⁰. Astfel, în calitate de episcop, guvernator sau trezorier, Alvise Gritti nu a uitat mediul social din care provenea și nu a renunțat la implicarea în afacerile comerciale, favorizând negustorii și comercializând diverse mărfuri atunci când avea răgazul necesar⁹¹. În martie 1533 Gritti a convocat o dietă la Buda și le-a cerut participanților, exceptând marea nobilime, să ofere jumătate din patrimoniul personal pentru apărarea țării, măsură prin care ar fi dispus de fondurile necesare pentru a-l înfrânge decisiv pe Ferdinand de Habsburg, dar și pentru a recuceri de la otomani cetățile din Sirmium. Alvise Gritti le-a comunicat participanților la Dietă că începuse de curând exploatarea unei noi mine de aur în Transilvania, veniturile astfel rezultate urmând a fi utilizate în același scop⁹².

Însărcinat în anul 1533 de către otomani să negocieze un acord între Ferdinand de Habsburg și Ioan Zápolya, Alvise Gritti a comis eroarea de a urma instrucțiunile marelui

⁸⁴ M. Sanuto, *I Diarii ...*, t. LVI, col. 77.

⁸⁵ T. Kardos, *Dramma satirico carnevalesco ...*, p. 420.

⁸⁶ G. Nemeth Papo, A. Papo, *Ludovico Gritti ...*, p. 175-178.

⁸⁷ M. Sanuto, *I Diarii ...*, t. LVII, col. 426.

⁸⁸ G. Nemeth Papo, A. Papo, *Ludovico Gritti ...*, p. 202.

⁸⁹ C. Coco, F. Manzonetto, *Da Mattia Corvino agli Ottomani ...*, p. 93-94.

⁹⁰ H. Kretschmayr, *Ludovico Gritti ...*, p. 58.

⁹¹ T. Kardos, *Dramma satirico carnevalesco ...*, p. 413; vezi și C. Coco, F. Manzonetto, *Baili veneziani alla Sublime Porta. Storie e caratteristiche dell'ambasciata veneta a Costantinopoli*, Veneția, 1985, îndeosebi capitolul „Un diplomatico integerimo, un mercante avventuriero: Pietro Zen e Alvise Gritti”, p. 31-38.

⁹² M. Jászay, *op. cit.*, p. 261.

vizir Ibrahim Paşa, dispus să facă concesii imperialilor, și nu a urmărit întocmai ordinele sultanului, care considera a sa de drept – *jus gladii* – întreaga Ungarie, deci tot regatul trebuia să revină vasalului său, Ioan Zápolya. Când sultanul a aflat despre modul în care Gritti conducea tratativele, s-a înfuriat⁹³. Mai multe elemente duc la concluzia că Alvisse Gritti ar fi încercat să-i trădeze pe otomani și să treacă de partea Habsburgilor cu scopul de a obține coroana ungară⁹⁴ sau cel puțin o poziție privilegiată în Regatul Ungariei supus Casei de Austria. Potrivit calculului său, în cazul realizării proiectului, Transilvania ar fi urmat să fie cedată spre conducere polonezului Ieronim Laski⁹⁵. Însă adevăratele intenții ale lui Gritti n-au fost niciodată clarificate în întregime. Reîntors în Ungaria pentru a rezolva problema frontierelor, în mai 1534 el se afla în Transilvania spre a pune capăt unei dispute politice ce îl avea în prim plan pe Emeric Czybach, episcop de Oradea, care, de fapt, se pare că ar fi instigat populația transilvăneană împotriva guvernatorului venețian⁹⁶. Gritti a dispus organizarea unei adunări a nobililor transilvăneni. Ceea ce urmărea să obțină prin această Dietă nu este cunoscut, mai târziu s-a speculat că ar fi intenționat să constrângă adunarea să-l detroneze pe Ioan Zápolya și să-l numească pe el rege al Ungariei⁹⁷. Când Czybach a refuzat să participe la adunare, Gritti a trimis 500 de oșteni ca să-l aresteze, dar aceștia l-au ucis și i-au adus guvernatorului capul episcopului. Acest act de violență a „semnat” condamnarea la moarte a fraților Gritti: Alvisse, abandonat în cetatea din Mediaș de către trupele otomane și de către cele transilvano-ungurești ale lui Ioan Zápolya⁹⁸, a fost prins de către moldoveni și decapitat⁹⁹, în timp ce Zorzi a fost asasinat în zona Dunării, pe când încerca să ajungă la fratele său ca să-l salveze¹⁰⁰. Episodul dispariției fraților Gritti pune în impas alianța dintre Ioan Zápolya și Soliman Magnificul. Toți factorii politici se așteptau la o ruptură și se pregăteau de o intervenție otomană care, până la urmă, nu a mai avut loc, sultanul gășind în persoana marelui vizir Ibrahim Paşa pe adevăratul vinovat de cele petrecute¹⁰¹.

Acordul din 1533, încheiat între Imperiul Otoman și Habsburgi, nu a dus la o soluționare definitivă a problemei unghurești¹⁰²; în ciuda frecventelor misiuni diplomatice

⁹³ C. Coco, F. Manzonetto, *Da Mattia Corvino agli Ottomani ...*, p. 98.

⁹⁴ G. Nemeth Papo, A. Papo, *La presunta apostasia di Ludovico Gritti e le sue aspirazioni alla corona magiara*, în *Transylvanian Review*, VIII, nr. 4, 1999, p. 109-131.

⁹⁵ A. E. Dörner, *op. cit.*, p. 325-326.

⁹⁶ G. Nemeth Papo, A. Papo, *Ludovico Gritti ...*, p. 249.

⁹⁷ H. Kretschmayr, *Ludovico Gritti ...*, p. 67; A. E. Dörner, *op. cit.*, p. 325.

⁹⁸ Maria Găzdaru, Dimitrie Găzdaru, *Călători și geografi italieni în secolul al XVII-lea. Referințele lor despre Țările Românești*, în *Arhiva. Revistă de istorie, filologie și cultură românească*, XLVI, nr. 3-4, 1939, p. 200; vezi și Martin Fumée, *Histoire generale des troubles de Hongrie et Transilvanie*, Paris, 1608.

⁹⁹ A. E. Dörner, *op. cit.*, p. 325.

¹⁰⁰ Referitor la sfârșitul lui Alvisse Gritti, a se vedea mărturiile contemporane ale lui Francesco della Valle, Agostino Museo și Tranquillo Andronico, care l-au însoțit în călătoria în Transilvania; manuscrisul lui Francesco della Valle se conservă în Biblioteca Nazionale Marciana din Veneția (Cod. Ital. VI-CXXII) și a fost publicat în *Magyar Történelmi Tár*, III, 1857, p. 15-60 cu titlul *Una breve narrazione della grandezza virtù, valore, et della infelice morte dell' Illustrissimo Signor Conte Alouise Gritti del Serenissimo Signor Andrea Gritti principe di Venetia, Conte del gran Contado di Marmarus in Ongaria Generale Governatore di esso Regno et General Capitano dell' esercito Regio, appresso Sulimano Imperator de' Turchi, et alla Maestà del Re Giovanni d'Ongaria*, pasajele referitoare la Țările Române fiind traduse și publicate în limba română în *Călători străini despre Țările Române*, vol. I, volum îngrijit de Maria Holban, București, 1968, p. 321-340; textul lui Tranquillo Andronico, care se găsește în Biblioteca Muzeului Național din Budapesta, a fost publicat integral de H. Kretschmayer în *Történelmi Tár*, 1903, p. 202-225 și parțial de A. Veress, sub titlul *Descriptio Moldaviae et Valachiae Commariorum. Emerici Czibak episcopi Varadinensis eiusque interitus. Ludovicus Gritti in Medgyas eiusque mors illata Fallaciae a Petro Vaivoda Moldaviae constructae*, în *Idem, Acta et epistolae relationum Transilvaniae Hungariaeque cum Moldavia et Valachia*, vol. I, Budapesta, 1914, p. 242-247; fragmente din această lucrare fiind publicate în limba română în *Călători străini ...*, vol. I, p. 246-255; mărturia preceptorului fiilor lui Gritti, Agostino Museo, *De expugnatione Megghes*, a fost publicată în *Magyar Történelmi Tár*, III, 1897, p. 61-74, și în traducere în limba română în *Călători străini ...*, vol. I, p. 358-366.

¹⁰¹ A. E. Dörner, *op. cit.*, p. 325-326; vezi și Fodor Pál, *Ottoman policy towards Hungary (1520- 1541)*, în *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 45, nr. 2-3, 1991, p. 271-345.

¹⁰² Vezi Rodica Ciocan, *Politica Habsburgilor față de Transilvania în timpul lui Carol Quintul, teză de doctorat pentru istoria universală*, București, 1945, p. 72-79; Ștefana Simionescu, *Țările Române și începutul politicii*

care au ajuns la Viena și Constantinopol, nu a fost posibilă reconcilierea între fostul voievod și arhiducele pretendent la coroana Sf. Ștefan. Abia la 24 februarie 1538, Ioan Zápolya, care nu era căsătorit și nu avea moștenitori, după tratative secrete care nu au fost aduse la cunoștință sultanului, a încheiat un tratat cu Ferdinand de Habsburg, cunoscut ca pacea de la Oradea¹⁰³. Prin acest acord bilateral s-a stabilit ca la moartea lui Ioan Zápolya regatul să treacă în posesia lui Ferdinand de Habsburg, care avea obligația să-i ofere reginei o consistentă recompensă, în cazul în care Zápolya s-ar fi căsătorit¹⁰⁴.

În 1539 Zápolya s-a căsătorit într-adevăr cu Isabella, fiica suveranului polonez, dar în 1540 deceda, la puțin timp după nașterea fiului său, Ioan Sigismund, sultanul recunoscându-l pe acesta ca rege al Ungariei în schimbul haraciului anual datorat de către vasalii Porții. Ferdinand de Habsburg, în virtutea tratatului semnat la Oradea, s-a simțit nedreptățit și a asediat fără succes Buda, iar reacția otomană nu a întârziat să se producă. În 1541, o armată a Imperiului Otoman, secundată de oastea lui Zápolya, a provocat o gravă înfrângere trupelor lui Ferdinand de Habsburg, acesta din urmă fiind nevoit să restituie toate cetățile în Ungaria cucerite după moartea lui Ioan Zápolya și să plătească tribut și pentru teritoriile din „Ungaria imperială”. Isabellei¹⁰⁵ și lui Ioan Sigismund le-a fost oferită, în calitate de vasali ai sultanului, Transilvania, care urma să fie condusă de George Martinuzzi¹⁰⁶, acesteia stabilindu-i-se, pentru o perioadă de 150 de ani, un nou statut juridic, devenind principat autonom sub suzeranitate otomană¹⁰⁷.

Per ansamblu, raporturile politico-diplomatice dintre Ioan Zápolya și Veneția s-au menținut la același nivel: o intensă activitate diplomatică înspre cetatea lagunară, la care se adaugă medierea fraților Gritti, republica marinară evitând de fiecare dată să adopte o atitudine deschisă în favoarea transilvăneanului, chiar dacă în culise își dădea silința să-i capaciteze pe otomani întru sprijinirea acestuia. Deși au înșelat așteptările lui Zápolya, autoritățile Serenisimei refuzând acordarea vreunui subsidiu financiar și chiar trimiterea unui reprezentanțe diplomatice la Buda, acțiunile lor se înscriu pe linia politicii venețiene, care viza menținerea unei poziții de echilibru între imperiali și otomani.

răsăritene antiotomane a Imperiului Habsburgic (1526-1594), în *Revista de istorie*, t. 28, nr. 8, 1975, p. 1197-1213.

¹⁰³ Referitor la rolul asumat de către episcop în încheierea păcii de la Oradea vezi: Barta Gábor, *Episcopul orădean Gheorghe Martinuzzi și pacea de la Oradea (1538)*, în *Crisia*, XXII, 1992, p. 87-96; vezi și Teréz Oborni, *Tratatul de la Gilău*, în *Studii și materiale de istorie medie*, XX, 2002, p. 189-200.

¹⁰⁴ A. E. Dörner, *op. cit.*, p. 326.

¹⁰⁵ A. Veress, *Izabella Királyné*, Budapesta, 1901.

¹⁰⁶ Giorgio Martinuzzi sau Juraj Ustjenovič, cunoscut drept *Frate Giorgio*, s-a născut la Kamičić, în Croația aflată sub influența venețiană. Era fiul unui nobil croat și al unei Martinuzzi venețiană, de la care și-a luat numele. Și-a petrecut tinerețea în Transilvania, la curtea voievodului Ioan Zápolya; la vârsta de treizeci de ani, Martinuzzi s-a întors în Italia, în abația de la Siena (Monte Olivetto Maggiore), unde a primit însemnele monahale (Giorgio Dissera Bragadin, *La santa intrada: 31 luglio 1409 Dalmazia: quattro secoli di guerre veneto-ungare: re e regine dell'Europa danubiano-balcanica*, Veneția, 1995, p. 201).

¹⁰⁷ C. Coco, F. Manzonetto, *Da Mattia Corvino agli Ottomani ...*, p. 95; vezi Cristina Feneșan, *Constituirea principatului autonom al Transilvaniei*, București, 1997, *passim*; O. Tătar, *Aspecte particulare ale constituirii Principatului Transilvaniei*, Hunedoara, 2001, *passim*; Teréz Oborni, *From province to principality: continuity and change in Transylvania in the first half of the sixteenth century*, în *Fight against the Turk in Central-Europe in the first half of the 16th century*, volum îngrijit de István Zombori, Budapesta, 2004, p. 165-179.

I RAPPORTI POLITICO-DIPLOMATICI DI GIOVANNI ZÁPOLYA CON VENEZIA

– Riassunto –

Il principe della Transilvania, diventato re d'Ungheria, Giovanni Zapolya ha cercato di rendere più intensi i rapporti politici con la Repubblica di Venezia. I suoi rappresentanti visitarono la città lagunare per ottenere il suo riconoscimento sul trono d'Ungheria. Benchè i veneziani siano stati interessati nella sconfitta dell'altro re proclamato, Ferdinando d'Asburgo, questi evitano di riconoscere direttamente Giovanni Zapolya, ma fecero tutti i provvedimenti perché i loro rappresentanti diplomatici a Costantinopoli convincessero il sultano ad intervenire a favore dell'ex principedi Transilvania. I documenti inediti analizzati, conservati nell'Archivio di Stato di Venezia, dimostrano un'attiva corrispondenza tra il principe transilvano e le autorità veneziane, sia diretta che intermediata da alcuni dei suoi collaboratori. Un ruolo importante ebbe il figlio illegittimo del doge, Alvise Gritti, i cui interessi lo portarono in Transilvania. Nonostante i rapporti politici furono intensi – grazie alla mediazione di Gritti, oppure agli ambasciatori d'Ungheria inviati regolarmente nella città lagunare – , non ebbero il fine scontato, Venezia evitando di accordare i sussidi finanziari o la mediazione politica richieste.